

סימן נח

קונטרס זכר להקהל

ב"ה, ער"ח תמוז, תש"ה.

[חרוש מצות הקהל בזה"ז]

נתעוררתי לעיני בדבר עשיית זכר למצות הקהל בחג הסוכות הבעל"ט (מוצאי שמיטה) עד בוא משיח צדקנו במהרה. רעיון זה לא דבר חדש הוא. כבר התחיל להעיר ולעורר בדבר זה הגאון הגדול ציס"ע ר' אליהו דוד תאומים זצוק"ל וחיבר בענין זה שתי חוברות, אחת בשם "זכר למקדש" (ורשא, תרמ"ט), ואחת בשם "כדבר בעתו". שמעתי גם כן, שבחה"מ של מוצאי שביעית היו נוהגים לפנים לשלוח את התלמידים של הת"ת הגדול שבארץ ישראל ת"ת עץ חיים אל הכותל המערבי לקרוא על ידו הפרשיות שבמשנה תורה, שהיה המלך קורא בהקהל. ועתה שוב נתעורר הרעיון היקר הזה, אולם נשמעו חששות ופקפוקים, ויש שיצאו החששות מלבבות טהורים בכונה לשם שמים. וזכורים הם, המעוררים, לשבת, כי כך ראוי וכך נאה, ולמימש מיבעי, ואשרי אדם מפקד תמיד, ואם בעניני העולם הזה דרכו של אדם בר דעת לחשב כל החשבונות קודם שהוא מתחיל בדבר חדש, בחפצי שמים לא כל שכן, ואולם אם אחרי החשבון, העמוק והמקיף, יוצא שאין לחששות יסוד, הרי כך נאה לנו להתעסק בחידוש זה העלול להרבות כבוד שמים ולהועיל לחזק דת קדשנו, בעזרת נותן התורה השוכן בציון והבחר בירושלם.

ועתה הנני לפרש את החששות אחת לאחת ולעורר קצת בהלכה זו, אם כי בלי עיון וחפוש בספרים, מרוב הטרדות, וה' יאיר עינינו במאור תורתו וינחנו בדרך האמת.

א) רעיון זה שאנו דנים עליו, הוא יצא, כאמור לעיל, ממקור קדוש ונתקדש גם ע"י קודמנו הגאון החסיד האמתי, מרן אברהם יצחק הכהן קוק זצוק"ל שסמך ידיו על אותו הרעיון הקדוש, אלא שלא יצא לפועל בימיו מפני סבית מובנות. ועוד, אי אפשר שענין זה יתחלל ח"ו בידים לא טהורות, הואיל וכולו רוחני, מבלי זיקה של צד חולין, כלומר, של חול שבקודש, של ארץ, ופירות הארץ, וחקלאות, אלא כינוס של רבבות מישראל אך ורק לשם תורה ותפלה "והזיוק דת האמת", כלשונו של רבינו הגדול ז"ל בקשר עם מצות הקהל [פ"ג מהלכות חגיגה ה"א].

[חשש לחילול יו"ט / זמן הקריאה לדעת התוס']

הנחות: (א) שכל הסדר של הקהל היה נעשה בלילה. (ב) שהזכר להקהל מוכרח להיות דווקא באותו הזמן, והנה הגאון אדר"ת ז"ל בחוברת הנ"ל "זכר למקדש", פרק ג', אות א', אומר: "ומסתפקא אם גם בלילה היא זמן קריאה דהא לא כתיב בכאן יום שנמעט לילה, או י"ל מדכתיב בבוא כל ישראל לראות צריך זמן ראה שהוא ביום, כדמעטין בציצת מדכתיב וראיתם אותו וכו'". יעוי"ש. הרי שביום לא קמיבעי ליה, כי קמיבעי ליה בלילה, וכן שם בסעיף ב' הוא אומר: "מספק"ל באיזה זמן היה אם תיכף בבוקר יום חוה"מ או לאחר הקרבת תמיד השחר, שהיה קודם לו משום תדיר ומקודש, ואולי גם אחר המוספים או גם אחר כל גמר עבודת היום כולם אחר שהושלמו כל הקרבנות, גם בדרים ונדבות, כדי שיהיו כל ההנהגות והעם פנויים לשמוע והכי מכתבב"א, הרי שפשוט וברור לו שהיו קוראים ביום, ואין צריך לאמר שהיום כשר למצות הקהל.

ואולם מאי דפשיטא ליה להגאון אדר"ת ז"ל, אין זה כל כך פשוט. ולפלא שלא נתעורר רב האי גאון וצדיק ז"ל, שלדעת התוספות ז"ל, הקריאה היא דווקא בלילה, היינו באור ליום ראשון של חוה"מ סכות, עיין בדבריהם ז"ל בסוטה דף מ"א ע"א ד"ה כתב, והסבר דבריהם הוא, שהוצרכו שני המקראות, בבוא כל ישראל, ובמועד, שבבוא כל ישראל מראה על התחלת החג והייתי אומר שזהו היום הראשון של סכות וע"כ נאמר במועד לאחר, ואם בממועד הייתי אומר שזהו בתוך המועד, לכך נאמר בבוא כל ישראל לראות "ולמעט יום שני וכו'". באופן שנתמעט היום הראשון ונתמעט היום השני ויוצא לנו שזמן הקהל הוא בין ראשון לשני, והיינו במוצאי יום טוב הראשון, אף על פי כן ברור שגם לדעת התוס' ז"ל אין זה לעיכובא, אלא למצוה, ואם לא קרא במוצאי יום טוב ראשון, יש למצוה זו תשלומין, וזה יוצא לנו מהמשנה המפורשת במגילה פ"א [ה' ע"א] שזמן הקהל מאחרין, וכן מפורש בירושלמי מגילה [פ"א ה"ד], שאם חל מוצאי יו"ט בשבת, היו דוחין את הקריאה ליום שני של חול המועד, וזהו מפני הבימה של עץ שהיו מתקנים למלך לישיב עליה ולקרא, שאין בנין הבימה דוחה יו"ט, ומערב יו"ט אין עושין אותה שלא לדחוק את העזרה ביום טוב, ויש עוד טעמים דומים לזה שנאמרו שם בירושלמי, ואת"ל שאם עבר הלילה עברה המצוה, איך דוחין מצוה זו שהיא מן התורה ומצוה דרבים, מפני הטעמים הנ"ל, ואף מפני הטעם של דוחק העזרה ומפני הבימה, כלום הבימה מעכבת, ועיין תוס' שם, ואם היא מעכבת, הנה אעפ"י שאין בנינה דוחה יום טוב, הואיל ואינה אלא מכשירין (ופחות

ב) "היות ו"הקהל" זמנו במוצאי יום טוב ראשון, כלומר באור ליום ראשון של חול המועד, "יש לחשוש שמא יבואו לירושלם מבעוד יום ויחללו יו"ט" יש בחששא זו שתי

בכלל חג הסוכות. (ועיין שו"ע או"ח סי' תרס"ח בט"ז שם. ובחכמת שלמה להגאון מהרש"ק ז"ל וכו', היינו שאם לא קראו בזמן יש תשלומין אפילו בשמיני עצרת). והכל על מקומו יבוא בשלום. לדעת התוס' ז"ל, שהכל מודים שבדיעבד יוצאים ידי חובתה בכל חג הסוכות לרבות שמע"צ, אלא שלמצוה לדעת התוס' הוא בלילה שהוא מוצאי יום טוב ראשון.

יוצא מכאן, שאפילו לדעת התוס' ז"ל, שמעצם ההלכה הזמן הוא בלילה, אין כאן שום קושי לענין הזכר להקהל. לפי שיש מקום לזכר זה גם ביום, היינו בא' דחז"מ וגם בשני וכו', וגם זה נקרא זכר למקדש. וליכא למיחש שמא לכשיבנה בית המקדש יאמרו אשתקד מי לא קראנו בשני או בשלישי השתא נמי נקרא, ואז הלא בודאי יהיו חייבים לקרוא במוצאי יום טוב מן התורה, ונפיק מיניה חורבא, וכהא דאמרין לענין חדש, מהרה יבנה בית המקדש וכו', [סוכה מ"א], וכהא דאמרין בסוכה דף ל"א ע"ב, מהו דתימא ליתני כי היכי דלא תשתכח תורת אתרוג קמ"ל זימנין דנפיק חורבא מיניה דאתי למיסרך, חושבני שאין כאן בית מיתוש, שמצות הקריאה בהקהל מסורה לזריון ובמקום זריון, במקדש, ומתעסקין בה גדולי ישראל והכהנים ובית דין והמלך בראש, וכוה אומרים רבותינו ז"ל בתוספות פסחים דף קי"ד ע"ב ד"ה אחד זכר לפסח, דליכא למימר שמא יבנה בית המקדש ויאמרו אשתקד עשינו זכר לחגיגה בשבת והשתא נמי נקריבה בשבת, דהקרבה מסורה לזריון וכשיבנה, משה ואהרן יהיו עמנו וליכא למיטעי וכו', יע"י"ש.

[זמן הקריאה לדעת רש"י]

ג) ועתה אחרי שהגענו למדה זו, ב"ה, נתחיל לדון בס"ד בשיטת רש"י ז"ל. והנה הוא ז"ל מפרש "מאתחלתא דמועד, מאימא דמתחיל מועד, ומיהו ביום טוב לא, שאין תיקון הבימה דוחה לא את השבת ולא את יום טוב, ומאתמול נמי לא עבדינן לה דדחקה לה עורה, והאי טעמא מפרש בגמרא ירושלמי פרק א' במסכתא מגילה, דקתני הקהל מאחרין כשחל להיות בשבת וקאמר מפני הבימה ונעבדה מאתמול דחקה לה עורה". יוצא מדברי מאור עינינו ז"ל, שעצם המצוה היא ביום הראשון בבוא כל ישראל, תיכף לביאתם, ופשטות הדברים הוא שהחייב הוא ביום, ואולי כבר בלילה משום זריון מקדימים, אלא שלענין לילה יש לפקפק, ואם אמנם אינו ברור לגמרי בנכנס בעורה בלילה, בשעה שאינה ראויה להביא קרבן, שאיננו עובר בולא יראו פני ריקס, אם קיים מ"ע דראיית פנים, הרי אנו עומדים עכשיו בשיטת רש"י, ומלשונו ז"ל ב"ה דף ה', משמע שאין מצוה מתקיימת כלל בלילה. ומלבד זאת אפילו תימא שמי שנכנס בלילה מקיים המצוה, אבל התורה אומרת בבוא כל ישראל ליראות, ועל כל ישראל לא ייאמר ענין זה אלא ביום, שאז באים ומביאים קרבנותיהם, וכיון שהחייב מן התורה הוא ביום הראשון, את"ל שזה לעיכובא, איך דחו המצוה לגמרי מפני טעם כזה

ממכשירין) ואפשר לעשותה מערב יום טוב, יעשה מערב יום טוב, וכי משום דוחק ליום יומים בעזרת נשים, שאין שם קרבנות, ושאינה אלא קדושה בקדושת הר הבית, ידחו לגמרי מצוה כזאת? אתמהא! וע"כ שגם התוס' מודים שהמצוה מתקיימת גם ביום השלישי של חג הסוכות, ונמצא שקשה על דבריהם שבבוא כל ישראל ממעט אפילו יום שני וכו"ל. (ובנוגע לטעם "מפני התקיעות", יש להעיר שאם הוא לפי שבשבת א"א לתקוע, והרי התקיעה בהקהל, ע"כ אינה אלא הידור מצוה, מדרבנן, ואעפ"י שיש לה זכר בדבר קבלה, בהא דיאשיהו, אין זה אלא זכר, שאז לא היה הקהל, אלא זכר בעלמא שהמלך קרא את התורה באוני העם דומיא דהקהל, ואם כן יקראו בלי תקיעות ולא יעקרו המצוה מן התורה, ואם משום שחששו שמא יימצאו מי שיתקעו, הרי זה גזירה לגזירה, שתקיעה בשבת אין זו אלא איסורא דרבנן, ואפשר דהאי מ"ד סבר כאבוי שגזרין גזירה לגזירה. אבל כתבו התוספות בשבת י"א דדיוקא בהוצאת גזר אבוי, יע"י"ש). וכן יש לעיין בלשון תלמודא דידן, ואי כתב רחמנא בחג הסוכות הו"א אפילו יום טוב אחרון, כתב רחמנא בבוא כל ישראל מאתחלתא דמועד, הרי שלא אמרו ואי כתב רחמנא בחג הסוכות הו"א אפילו בשני ובשלישי, אלא הו"א אפילו יו"ט אחרון, היינו בשמיני, שגם הוא נקרא חג הסוכות, משמע מזה שלא באה הגמרא אלא למעט שמיני עצרת, והנה היא מסיימת כתב רחמנא בבוא כל ישראל ליראות, מאתחלתא דמועד, ולפי התוס' ז"ל ממעט אפילו שני, ונמצינו למידין לכאורה שלפי הבבלי כפירוש התוספות באמת אין דוחין את הקריאה, אלא קוראים במוצאי יום טוב הראשון שחל להיות שבת בלי בימה, או שעושין הבימה מערב יום טוב, הרי לפנינו לכאורה מחלוקת בין הבבלי והירושלמי, וגם הלשון מאתחלתא דמועד מורה כך דווקא בתחלה, והיינו מסתמא יום ראשון, וצריך להבין למה לא ביום טוב ראשון ממש ואת זה ביארו התוס' כנ"ל, וכן יקשה הואיל והגמרא ידעה את המסקנא, איך אמרה הו"א ביו"ט אחרון, הרי יום שני ג"כ נתמעט לבסוף.

ואולם אי אפשר לאמר שהבבלי חולק, שהגמרא לא תחלוק על המשנה המפורשת במגילה פרק א', "אבל זמן עצי כהנים ותשעה באב והקהל באלו אמרו מאחרין ולא מקדימין" וכנ"ל, וע"כ שגם הבבלי סובר כירושלמי שדוחין ליום שלישי של יום טוב, שהוא שני של חז"מ, ועל כרחנו לאמר שאעפ"י ש"חג הסוכות" בא לשלול הטעות שהכוונה היא לחג הפסח, מכ"מ, אם לכך בא, היה אפשר לכתוב "בחג" בלבד, שסתם "חג" הוא סכות, כלשון המשנה, במסכתא בכורים, פרק א' משנה י', מעצרת ועד החג, מהחג ועד עצרת, וכו', ועיין ר"ה דף ז' ע"א, ומדכתיב בחג הסכות בא לרבות, והיינו שהייתי אומר שבבוא כל ישראל ליראות הוא דווקא אתחלתא דמועד לעיכובא, והיינו מוצאי יום טוב ראשון, וכביאור התוס' הנ"ל, יע"י"ש, להכי כתיב בחג הסכות לרבות בדיעבד כל ימי הרגל ואפשר אפילו שמיני, שהוא ג"כ

תורה שהמצוה דוחה או מתירה את האיסור, ואעפ"כ אין כח ביד חכמים לבטל המצוה, מכשי"כ אם שכבר כשניתנה מצוה זו של הקהל היה קיים איסור בנין מן התורה והתורה גזרה לקרוא ביום הראשון, א"כ כבר גילתה תורה, או שלא איכפת לה בדוחק העזרה, או שהבימה אינה צריכה, או שהיא חלק מכלי המקדש, או עכ"פ, שבנינה דוחה יו"ט, ואין באו חכמים וביטלו, ובדוחק גדול יש להסב דברי רש"י ז"ל לכוונה אחרת, והיינו שמכיון שהבימה מעכבת, ודוחק העזרה הוא ענין דאורייתא, אנו מפרשים כוונת התורה"ק בבוא כל ישראל באתחלתא דמועד, לא על יו"ט ראשון, אלא על יום שני של יום טוב, ועיין יבמות דף ו' ע"ב, או אינו וכו' ושבת קל"ב, או אינו וכו' אבל זה רחוק ודחוק, ואעפ"י שבשופר אם היו דוחים היתה המצוה נדחית לגמרי, וכאן לא נדחתה מכל וכל, אבל הרי המצוה מן המובחר כאן נדחתה לגמרי, והר"ז ג"כ עקירת דבר מן התורה בקביעות, ועיין ג"כ בתוס' בגיטין ל"ו, ד"ה מי איכא, לענין הא דתיקן הלל פרוזבול, שלא תשמש שביעית, שלא אמרו בזה הסברא של הפקר ב"ד, משום שזו ענין קבוע לא באקראי, ומשום זה לא היה לו להלל לתקן אפילו ע"י העצה של פרוזבול לבטל דבר תורה בתמידות אעפ"י שהפקר ב"ד הפקר, לפי שבי"ד הם כבעלי הממון והם יכולים להטיל ממון על הלואה אעפ"י שהחוב נפקע, וק"י לכאן, ובסודין בציצית מצינו דוגמא של עקירת מצוה בתמידות משום גזירה, אך שם אעפ"י שעקרו מצות ציצית מכל כלי פשתן, הרי לא עקרו מכל הבגדים, (ולכאורה הרי זו עקירה בקום ועשה, שהתירו ללבוש בגדים של פשתן שאינם מצויצים, שבוה מבטלים עשה בידים, אך זה ניחא לפי שיטת ר"ש מדריש ז"ל שהתורה לא אמרה ללבוש בגד שאינו מצויץ, אלא שמי שלובשו אינו מקיים העשה המוטלת עליו וכשאין לו ציצית אינו חייב במצוה, כידוע, ואכ"מ).

[דעת רש"י בענין בנין ביו"ט]

ואמנם התוס' ז"ל סוברים שאין איסור דאורייתא בבנין ביום טוב (שבת צ"ה ד"ה והרודה), דאמרינן מתוך שהותרה וכו', ולפי שיטתם אין זאת אומרת שאחרי ההנחות שבימה

של דחיקת העזרה יום אחד או של הבימה, או של התקיעות. ואמנם יש עוד טעם בירושלמי משום האיסור לבנות אכסדרה של עץ, אך גם זה אינו מספיק, שא"כ יקרא בלי בימה, וכי הבימה לעיכובא, ואם היא לעיכובא, הרי התורה ציוותה לקרוא, ואין יקראו בלי בימה אם היא מעכבת, ולבנותה מערב יום טוב אי אפשר שבוה עוברין על הלאו של לא תטע וכו', וא"כ הרי המצוה של הקהל כוללת היתר לבנות בימה ביום טוב, ולמה יבטלו חז"ל מצוה זו, משום כך, ועיין להלן בדבריינו, וע"כ שבדיעבד כשר גם ביום אחד נחג הסכות ירק למצוה ביום ראשון, ואעפ"כ עדיין צ"ע.

[בדברי רש"י, שתיקון הבימה אינו דוחה יו"ט]

ד) והנה התוס' ז"ל אומרים שפירוש רש"י תמוה, שכיון שגזירת הכתוב הוא לקרות מאתחלתא דמועד, יקראו בלא בימה, מנל דבימה מעכבת וכו', יעוי"ש. ואעפ"י שהוכחנו לעיל שגם להתוס' ז"ל מוכרחים לאמר שאתחלתא דמועד אינו לעיכובא וכנ"ל, וכן מוכח גם לרש"י כך, דלהכי אהני במועד (תוך המועד), להכשיר שאר הימים, ועי' בתוס' שם, מכ"מ לא יתכן שמשום טעמים כאלה ידחו חז"ל אפילו מצות עשה מן המובחר מן התורה, בתמידות, ומדברי התוס' ז"ל משמע שאילו היה לנו גילוי שהבימה מעכבת, היה מובן לנו למה דחו את המצוה, אבל באמת עדיין היה קשה, שאם הבימה מעכבת מן התורה, הרי לנו שהתורה גזרה שתהא הקריאה ביום הראשון, וא"כ או שצריכה להיות שם בימה בקביעות בתור חלק מכלי המקדש, או שדוחק העזרה לא איכפת לה לתורה (א), וא"כ אם לה לא איכפת, אמאי איכפת לך, או שבנין הבימה דוחה יום טוב וגזירת הכתוב היא, ולמה באו חז"ל ובטלו בקביעות דבר שמפורש בתורה, וידוע מה שהשריש לנו כבר בעל הט"ז, ז"ל, [ביו"ד רס"י קי"ו, ובאו"ח סימן תקפ"ח, ובחור"מ סי' ב', שבדבר שמפורש היתרו בתורה אין יכולת ביד חכמים לאוסרו], ומלבד דבריו ז"ל, הרי לא ביטלו תק"ש ברה" (משום האיסור של גנינה בכלי יי"ר) מאותו הטעם, שאין ביד חכמים לעקור דבר מן התורה אף בשב ואל תעשה באופן שתבטל המצוה לגמרי, והדברים ק"ה ששם נתחדש האיסור אח"כ באופן שאין זה כאילו אמרה

התקיעות מן התורה, ולמה תיקנו תקיעות כדי לדחות את המצוה אפילו אם בדיעבד כשר גם בשאר הימים, ועיין במה שאמרנו לעיל בנוגע לשיטת התוספות, ועיין בתוספתא סוטה שבו ביום ראה ר' טרפון חגור עומד ומתריע בחצוצרות, מכאן אמרו חגור תוקע במקדש, והיינו שמוה בא הטעות שבע"מ כשר לתקיעה, ועיין בספרי פ' בהעלותך, ובני אהרן הכהנים, כהנים בין תמימים ובין בעלי מומים דברי ר' טרפון וכו', שתקיעה זו ודאי שאינה מן התורה, אעפ"י שרמז יש לה בהכרתת יאשיהו ותרם וגו' והשרים והתצוצרות וגו' ועיין תוספתא שם.

(א) ולענין האיסור מצד לא תטע לך וכו', עיין ראב"ד בהשגות הלכות ע"ז סופ"ר ובפירושו על תמיד וכו' וכו', ועיין בירושלמי מגילה, א"ר מתניה על שם לא תטע לך אשרה כל עץ, וע"כ שהבימה אינה לעיכובא אלא תקנת חכמים מאוחרת כדי שישמעו, וכלשונו של הרמב"ם ז"ל והמלך עולה ויושב עליה כדי שישמעו קריאתו ולא הותר לעשותה קבע, אבל עדיין קשה, יעשה מערב יום טוב, שגם אז לא יהא אלא עראי, והנראה שרבי מתניה סובר שאסור לקיימה יום או יומים במקדש שזה כבר נקרא נטיעה, היינו קבע, והנה ר"ח בר בא אומר שם בירושלמי מנפני התקיעה, ולפי שיטת רש"י ז"ל שהזמן הוא באמת בראשון של יום טוב, קשה וכי

בחכמה ובמנין יכול לבטל, וזה תלוי בפרטים המבוארים בהלכות ממרים וכו'.

ועוד יש לעורר מיובל שכל יחיד ויחיד חייב לתקוע ביום הכיפורים, ולא גזרו שמא יעבירונו, משום דאם לא כן ביטלה תקיעה של יובל לגמרי לעולם, עיי"ש בטורי אבן, ולפי הנ"ל הרי יכולים היו לבטל הואיל וכל הגזירות אינן אלא עד ביאת המשיח, ואולם בעצם הדבר יש לעורר, הרי מהזמן שהיובל היה מן התורה לק"מ, שאז עדיין לא גזרו הגזירה שמא יעבירונו, ואחר כך, כשבטל היובל מן התורה ולאחר שגזרו חז"ל בשופר ולולב, הנה למ"ד שנהג מדרבנן יתכן שהיה אסור לתקוע משום הגזירה שמא יעבירונו, כי זה רק הפקעת מצוה דרבנן, שמן התורה לא היה כבר חיוב לתקוע, ולמ"ד שלא נהג לגמרי ודאי אין מקום לקושיא, אולם יש מקום לעורר עפ"י דברי הסמ"ג ז"ל שהגזירה שמא יעבירונו לענין הזאה כבר היתה בימי משה, ואעפ"כ תקעו, וע"כ משום שאינם יכולים לבטל מכל וכל, ונסתרה הסברא הנ"ל, כמובן, ואולם י"ל שגזירות בית דינו של משה שאני, שקיימת גם לימות המשיח, וממילא אם היו מבטלים תק"ש ביובל של יוהכ"פ היה זה ביטול עולם, וזה א"א. ואולם קשה הדבר לאומרו, ולא משום שא"כ קשה למה לא ביטלו תק"ש ברה"ט משום איסור כלי שיר, שז"א שוהי עקירת המצוה מכל וכל, ויש לחלק ולאמר שאעפ"י שאין מעיקרא תוקף לתקנה עד לאחר ימות המשיח, מכ"מ לא עקרו מצוה מכל וכל משום סיג או בגזרה אפילו עד ימות המשיח, אלא דווקא היכא שלא נעקרה לגמרי וכגון בהקהל שבדיעבד כשר בכל ימות החג, שהיא עקירה שאיננה גמורה וחלוטה, וכן לענין העברת המעשר לכהנים, שלכאורה י"ל שאפילו ר"ע מודה שאין כאן אלא ענין של עקירת דין קדימה שהתורה אמרה שהלויים קודמים לכהנים, אבל כשאין לוי נותן לכהן ומקיים מצות נתינה, שגם הכהנים הם בני לוי, והודיית המעשר ממילא נתבטלה, ולא שחכמים ביטלוה, וכנ"ל. אכן זה מופרך מב"ב פ"א ע"ב וש"מ. אך הא דתק"ש לא קשיא, כיון שלזכרון הוא ומעלה זכרונם של ישראל לפני אביהם שבשמים וכבפנים דמי לא רצו לבטלה משום גזירה, ואולם קשה מע"ז דף ל"ו בשמונה עשר דבר שאפילו אם יבוא אליהו ובית דינו לבטלו אין שומעין לו, אבל לפי הירושלמי לא קשה דשאני י"ח דבר שעמדה להם בנפשותיהם, יעוי"ש בתוס' משם הירושלמי וכו', ועוד דאליהו יבוא קודם המשיח, אבל כשיבוא המשיח יהא הוא צריך לתקן שוב התקנות ובדעתו הדבר תלוי, ואולם קשה הדבר לאומרו, מפני שאין אני זוכר איזה רמז לכך בתלמודים ובראשונים, וכו', וע"כ ישתקע הדבר ולא יאמר עד שתימצא ראיה לזה, ואמנם מכעין זה אמר בתוס' יו"ט במע"ש פרק ד', שהבי"ד של המשיח יהיו גדולים בחכמה ובמנין ויוכלו לבטל את תקנת קודמיהם, אבל שמעיקרא לא ניתקנו אלא עד בוא המשיח, זה לא אמר, ויש לעורר עוד וקיצרתי.

(אגב יש לעורר בהא דמכות כ"ב, במה טפשאי שאר

מעכבת ושדוחק העזרה הוא ענין דאורייתא, מוכח על כל פנים, שהתורה גזרה שבנין הבימה דוחה יום טוב, שהתורה לא אסרה בנין ביום טוב כלל, אבל כשאסרו חכמים בנין הוכרחו לדחות, ולא קשה, התורה אמרה שהבנין דוחה יום טוב, ואיך אמרו חכמים שאינו דוחה? שהתורה לא אמרה כלל שדוחה, שהבנין ביום טוב הוא דבר שהתורה לא אסרה, (השוה דברינו להלן בתירוץ הקושיא על פירוש רש"י במגילה, שלסוף לא קבענו בהם מסמרות, ויש פנים לדברינו כאן). אבל מכ"מ הרי זה עקירה בקביעות של דבר מן התורה, (ואמנם אין זה נגד הכלל של בעל הט"ז ז"ל, דהא קמן שהתורה התיירה, שאין זה נקרא מפורש להיתר), וכמ"ל, ובכל אופן אין זה מעלה ארוכה כלל, ששיטת רש"י ז"ל, (כמו שהוכיח כבר הגאון ר' יצחק אלחנן ז"ל בבאר יצחק סי' י"ג, מביצה י"א, ד"ה דאין בנין, ומשם ל"ח ע"ב, בד"ה ונפתח מאלה), היא שבנין אסור ביום טוב מן התורה, וא"כ אם הבימה מעכבת ודוחק העזרה ענין דאורייתא, הרי התורה אמרה שבנין הבימה דוחה יו"ט וכו', ואיך יעקרו חז"ל דבר זה בקביעות?

(כחם של חז"ל בעקירת דבר מן התורה)

(ה) ואמנם מצינו דוגמאות כאלה, כגון בירודי המעשר שהעביר יוחנן כהן גדול הודיית המעשר מפני שלא היו גותנים ללוי, מקנסא דעזרא. [ירושלמי מע"ש פ"ה ה"ח]. וכבר נתעורר בזה הגאון ז"ל במנחת חינוך מצוה שצ"ח, שאיך נעקרו שתי מצוות מן התורה? אבל תמיהני שיאמר כך, הלא מכיון שעקרו המצוה ליתן ללויים, המצוה של הודיית המעשר ממילא נעקרת על פי התורה עצמה ואין כאן אלא עקירה אחת, ואולי י"ל כהא דאמרינן בעלמא הלכתא למשיחא, הוינו כלום יש לנו לקבוע הלכה בשביל ימות המשיח, שאז יבוא משה ואהרן עמהם, ובכלל יהי' דור דיעה שלא היה כמותו שיערה רוח ה' עליהם, כך י"ל שחכמים מעיקרא לא תקנו תקנות לימות המשיח, וממילא אין לך עקירה מכל וכל, וכי"ל הלא אמרו בכרם רבעי, תנאי היה שכשיבנה ביהמ"ק יחזור הדבר לכמות שהיה, ולמה הוצרכו לתנאי, הלא לפי הנחה זו כל התקנות כך? אין זו פירכא, שאפשר לקיים חידוש זה על פי מה שאמרו שם בירושלמי מע"ש פרק ה', אמר ר' אחא זאת אומרת בנין ביהמ"ק קודם למלכות בית דוד, כלומר, שאם תמצא לומר שמישיח בן דוד קודם, לא היה צריך להתנות לכשיבנה ביהמ"ק וכו', שממילא על ימות המשיח לא תיקנו שום תקנות, וא"כ אין זו עקירה לעולם במה שתיקנו ליתן המעשר לכהנים, וכן ממילא אין זו עקירה לעולם מה שעקרו מצות הקהל מהיום הראשון, וא"כ אין לך כלל עקירה לעולם ע"י גזירות חז"ל, ועיין בטו"א ר"ה כ"ט שכתב שלפיכך יכלו לבטל מעשר בהמה לגמרי בזמן הזה מפני התקלה, לפי שכשיבנה ביהמ"ק תחזור המצוה למקומה, יעוי"ש, ואף זה כך, וע"כ שהגזירות מכוונות לעולם לרבות ימות המשיח, אלא שבי"ד גדול

לעיל, הנה ברמב"ם בספר המצות הוצאת הגר"ח הליר נ"י כתוב "בשני מסכות", ובנוסחאות הרגילות כתוב, "ביום שני של סכות", ומשמעות הדברים הוא בראשון של חול המועד ביום, אבל ביד החזקה בהלכות חגיגה פרק ג', המשמעות היא שקוראים בלילה, אור ליום א' דחזהמ"ס, שהוא אומר, (בהלכה ג'), אימתי היו קורין במוצאי יום טוב ראשון של חג הסכות שהוא תחילת ימי חולו של מועד, ואולם מהמנהג עצמה אין ראיה שהיו קורין בלילה, שיש לפרש שאת הבימה היו בונים בלילה משום זרזין מקדימין למצות, אבל מדברי הרמב"ם ז"ל נראה כתוספות, אך פשוט שאין זה לעיכובא וכו', שהרי משנה מפורשת היא שזמן הקהל מאחרים וכו'.

[ביאור שיטת רש"י — במגילה דף ה']

ח) וכן קצת יש לעורר, שברש"י במגילה הוא ז"ל מפרש שדוחין כשחל מוצאי יו"ט ראשון בשבת מפני שבשבת אין העם יכול לבוא, ולא משום שאי אפשר לבנות את הבימה וכנ"ל, ולכאורה י"ל שהוא ז"ל סובר שמשום כך לא היה צריך לדחות, אלא יעשו בלי בימה, שאין הבימה מעכבת, או שיכנו הבימה מערב יום טוב, ולא היו צריכים לחוש משום דוחק בעזרה, שטעם זה מכאן למה לא קראו ביום ראשון של החג, כמצותה מן המובחר, לפי שאם היו עושים כך תמיד, היו אז קוראים בלי בימה, וחז"ל תיקנו בימה לפי שמצאו שקשה לציבור לשמוע, או שתמיד בכל מוצאי שמיטה היו עושים דוחק בעזרה, אבל שיחול יום ראשון דחזהמ"ס בשבת זה לא מצוי ולא היה ראוי לדחות מטעם זה, אלא לסדר את ההקהל בלי בימה או לסבול פעם בשנים מרובות דוחק בעזרה, וע"כ כתב רש"י ז"ל הטעם משום שאין העם יכול לבוא בשבת, אכן יש להקשות שאם כן אותו הטעם נוהג גם ביום טוב ראשון, היינו משום שאין רבוי עם יכול לבוא ביום טוב, משום תחומין, למה הוצרך רש"י ז"ל לאמר, בסוטה מ"א ע"ב, שביב"ט אין קוראין משום הבימה, תפ"ל משום טעם זה, ואולי י"ל שהסבר הדבר הוא, שמה שציוותה התורה בפירוש אין כח ביד חכמים לעקור בקביעות משום סיג לדבר, שכבר היה אז במציאות, והיה מותר וכגון תחומין, וע"כ אי אפשר לדחות ליום אחר, משום סיג איסור תחומין, שתחומין היו אז במציאות ובדין מותרין, (ראב"ב, אין זאת אומרת שא"א לחכמים לגזור על תחומין בכלל), ואולם הענין הזה של הבימה היא תקנת חכמים מאיחרת, שירדה חולשה לעולם ולא היו יכולים לשמוע יפה ותיקנו בימה, ומשום סיבה זו כבר יכולים לדחות, שזה לא היה

אינשי, וכו', ואתו רבנן ובצרי חדא, דאיהו חידוש יש בדרשה זו, מבכל הדרשות שדרשו חז"ל, שהן הן יסוד תושבע"פ (ובמחלוקת הרמב"ם והרמב"ן ידועה ואכ"מ), ולמה תפסו דוקא הלכה זו? אך זה ניחא עפ"י שיטת הרמב"ם ז"ל (פי"ז בסנהדרין) שהמלקות הוא באמת ארבעים, אלא שחכמים חיסרו אחת, מגזירה שמא יוסיף אחת, והרי זוהי עקירה מכל וכל של דין תורה, שהמלקות הן ארבעים, ובוה בולט ביותר כחם של רבנן, [ראה לעיל סימן ט']. ואמנם קשה איך באמת עשו כך, שהרי זו עקירה מכל וכל, ועיין שעה"מ הלכות יסודי התורה וכו', והנראה שאין זו עקירה מכל וכל, שאם הלקוהו ל"ט, אף שהוא חייב ארבעים אין אלו מכות בעלמא אלא מלקות בית דין ונתכפר רוב עונו, שכל מלקה מכפרת מקצת מעונו, וכחא דאמרן כסף מכפר מחצה (ב"ק ק"ו), [וראה גם במכות כב, ב]].

י) ולענין הקושיא על רש"י בהא דהקהל הרי על כרחנו לאמר, שבטעם אין זו עקירה מכל וכל, הואיל ובדיעבד יוצאים בקריאה גם בשאר הימים, ואולי אפשר לתרץ בדרך אחרת, והיא, שהוא ז"ל, סובר כפשיטה דקרא, שתלויה מצות הקהל בשמיטה, [רמב"ם, מאירי וחנן], אי"כ בזמן שאין השמיטה מן התורה, הקהל ג"כ אינו מן התורה, (וקצת יש לדקדק דא"כ איך הו"א ללמוד הקהל ממצה לחייב נשים, שאני הקהל שאינה נוהגת בכל זמן, משא"כ מצה, ואין לתרץ דזה א"ש אליבא דרב אחא בר יעקב דסבר מצה בזה"ז דרבנן, דעכ"פ א"א להעמיד קראי אליבא דחד, ויש לפלפל וקיצרתי), ויסבור רש"י ז"ל שהשמיטה גם בזמן הבית השני היתה מדבריהם, וכדעת כמה מהראשונים ז"ל, וממילא נופלות כל הקושיות, שהם אמרו והם אמרו, וכ"ת, הלא הקושיא תישאר למ"ד ששביעית בזמן בית שני מן התורה, הנה האי מ"ד יסבור כדעת התוס' שמן התורה מצות הקהל בחול המועד וכנ"ל (ג).

העלינו איפוא שבין לרש"י בין לתוס' ז"ל מצות הקהל בדיעבד בכל החג, ושימני עצרת יש לחקור אם הוא בכלל, אבל עכ"פ בחולו של מועד מקיים המצוה, ומעתה אפשר לעשות זכר למקדש לא רק ביום הראשון של חול המועד, אלא בכדי שיתקיים הזכר ברב עם אפשר לקובעו גם ביום אחר של חול המועד.

[זמן הקריאה לדעת הרמב"ם]

ז) ובנוגע לשיטת התוס' הנ"ל שהמצוה היא במוצאי יו"ט ראשון, היינו בלילה אור ליום א' דחזהמ"מ, וככל המבואר

באופן שכל הקושיות עליו נופלות, אכן לא מלאני לבי לפרש דברי מאור עיינינו שלא כהבנת רבותינו בעלי התוספות ז"ל בדעת רבם הזקן זצ"ל, אכן כעת עיינתי במנחת חינוך (במצוה שצ"ח) וראיתי שהוא ג"כ מקבל הבנת התוספות ז"ל, ומציין לעיין בטו"א מגילה דף ה', ואמנם הגאון ז"ל דוחה את דברי התוס' ואומר שהם תמוהים אבל הוא רשאי ולא אנו.

ב) כל המו"מ שלנו בדעת רש"י ז"ל בנוי על הבנת רבותינו התוספות ז"ל בדבריהם, והיינו שעיקר המצוה הוא ביום הראשון של סוכות, ואולם בלבי עלה פקפק, שמא אין זו כוונת רבינו ז"ל כלל, אלא שכוונתו היא "מאתחלתא דמועד" שמהיום הראשון מתחיל הזמן של קיום המצוה ובמשך כל ימי החג, ואמנם משום זרזין מקדימין היה ראוי לקבוע הקריאה ביום הראשון אלא שמפני הבימה דוחין,

בימה גדולה ברחובה של עיר מענינא דיומא בהלכה ואגדה. ויעוררו את העם לחיזוק דת האמת, ויקראו תחילה את הפרשה של הקהל עצמה, ורק גדולי התורה המפורסמים ידרשו מעל בימה זו, ואח"כ יאמרו כל הקהל מזמורי תהלים ידועים ותפלות ידועות ויקראו הצהרה של קבלת עול מלכות שמים וקבלת עול מצות, כדרך שעשו פעמים בכינוס של הרבנים בחורבת ר"י החסיד כידוע ומפורסם. אפשר לצרף ג"כ הפגנה בשם תורתנו הק' בקשר עם זכותנו לארץ ישראל, אם יהי צורך לכך, אך הכל ייעשה ע"י הרבנים גדולי התורה המובהקים, תקוה שאם יסודר הענין ב"ה בהצלחה תצא מהטכס הזה תועלת מרובה לחיזוק דת קדשנו בארץ קדשנו וממילא כן גם בתפוצות.

לסוף הנני להעיר על עוד חששא ששמענו, והוא הואיל והקהל קשורה עם שמיטה, איך יתכן שנעשה זכר להקהל והשמיטה לא נשמרה? תשובתי, שלא מצינו יסוד בראשונים ז"ל שהא בהא תליא, עד שאם לא נשמרה שמיטה שלא יקיימו ישראל מצות הקהל, דומיא דיובל, שתלה הכתוב בשלשה דברים המעכבים זכר, ועוד שאפילו אם תלה הכתוב זה בזה, הלא יש שומרי שביעית, כן ירבה, ואם יש אחד ששמר כבר נתקיים הקשר, וכהא דיובל שאם יש אחד ששטם, ששילח ושתקע כבר הוא יובל. ואף זה כך, ועוד, כלום ח"ו, עשו באיסור אלה שעבדו, הלא עשו בהיתר ונמנעו מכמה דברים עפ"י הוראת בית דין וכבר זוהי שמירת השמיטה במדה ידועה.

[מסקנה]

סוף דבר, אם באתי לבאר את כל ענין המצוה הייתי כותב ספר גדול, וראוי לעשות, אלא שאין עתותי בידי. תקוה כי ב"ה יעשו כך מגדולי התורה הצעירים שבתוכנו הי"ו, ואולם אמרתי די לסלק את החששות, ויוצא ממילא שראוי מאד לעשות זכר למקדש ולקבוע ב"ה תכנית להרבות כבוד שמים ולהלהיב הלבבות לעבודתו יתברך, לאמונה ולתורה ולמצוה, ואם ישאלו "אכשר דרא"? ומפני מה לא עשו כך עד עכשיו? הנה מלבד התירוץ הפשוט של מקום הניחו זכר, הרי ברור לדעתי שהדורות שלפנינו זי"ע חששו מפני הצוררים, הואיל ומצוה זו קשורה במלך (כלומר שהמלך היה הקורא, להרבות כבוד התורה וכדי שהדברים יעשו הרושם היותר גדול אעפ"י שיש מרבותינו ז"ל אומרים שהמלך לאו דווקא, פחדו אבותינו שמא ילשינו הרשעים על היהודים שהם חושבים מחשבות להמליך עליהם מלך, וקרוב לאמר שמפני הטעם הזה נמנעו בימי הרומאים זכר אף לאחר שהותר ליהודים להיכנס בירושלים (כי מחוץ לירושלים לא היה מקום לזכרון כזה כמובן), וכן בימי שלטון האיסלאם, ולאחר שחזר מחו"ל קודמי הגאון החסיד זי"ע לאה"ק, תחת ממשלת בריטניא, עברו עליו רק שתי שמיטות, ולא הספיק הזמן שיתבשל הרעיון. אבל עכשיו סבורני שאין שום חשש כשנעשה טכס

בזמן שציוותה תורה על הקהל, אכן כשחל יום ב' דסוכות בשבת, שוב חכמים דוחים מפני הטעם של תחומין, לפי שאו הטעם של הבימה אינו מספיק על מאורע לא מצוי וכנ"ל והבן, אבל הטעם של ריבוי עם עולה יפה, מפני התחומין, שאין זה נחשב מפורש שהתורה לא חששה לתחומין בשבת, בקשר עם הקהל, שהתורה מדברת ברוב השנים, וברוב השנים אין זה חל בשבת, והבן היטב, וקצת יש לעורר מיבמות דף ו' ע"א לאווי דשבת, יעו"ש, ועיין ג"כ תוס' הגיגה י"ז ע"ב ד"ה דכתב זכר, ואולם לאחר ההתבוננות קצת נראה ישוב זה דחוק ורחוק, ואפשר שרש"י כאן עומד כשיטה שהדחיה התמידית היינו מיום ראשון ליום שני היא מפני התחומין שהעמידו דבריהם, וממילא לא יהי' כ"כ ריבוי עם, והואיל ובידיעבד יוצאים גם בשאר ימות החג העמידו דבריהם, ואיתו הטעם אמר כאן לענין שבת, ואיננו עומד כאן בשיטה שהוא עומד בה בסוטה מ"א ע"ב, וידוע מה טאמר הגר"א מוולוז'ין ז"ל, [עיין שו"ת בית דוד להגר"ט תלמידו ז"ל], שאין לבנות על סתירות בפירוש רש"י ז"ל. (אגב בסמ"ג איננו מזכיר שאם חל יום ראשון של חול המועד בשבת שדוחים, אבל עכ"פ א"א שיחלוק על משנה מפורשת), והנה אעפ"י שדברי רש"י הנ"ל עודם צ"ע, מכ"מ בנוגע לעצם הענין ביררגו ב"ה שאפשר לקבוע הזכרון באחד הימים של חול המועד, ומובן שעד כמה שאפשר להקדים מקדימים, ומיהו רוב הראשונים משמעות לשונם שהקהל היה בראשון לחול המועד ביום.

*

עכשיו נשאר לנו לסדר את תכנית הזכרון

לדעתי הואיל והתוס' סוברים כך, והואיל ונפיק מפומיה דרבינו הגדול הרמב"ם ז"ל שקורים במוצאי יו"ט הראשון יש לסדר, ב"ה, שחסידיים ואנשי מעשה יהיו ניצורים כל הלילה ויקראו אצל הכותל המערבי כל הסדר שהמלך היה קורא, היינו מתחלת אלה הדברים עד סוף פרשת שמע, ודולגים לוהיה אם שמוע, וגומרים הפרשה, ומדלגים לעשר תעשר וקוראים מעשר תעשר על הסדר עד סוף ברכות וקללות עד אשר כרת אתם בחיורב, ופוסקים. וכדאי לבקש מחכמי המקובלים שליט"א שבעיר קדשנו ת"ו, שיתקנו תפילות ואמירת יהי רצון קודם הקריאה ואחר הקריאה, זכר לברכות שהיה המלך אומר, וכסדר הזה יעשו חבורות חבורות ביום א' של חול המועד אצל הכותל, ואלה שלא ילכו אל הכותל יהיו ניצורים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות בלילה, אור ליום א' דחזה"מ, ויאמרו הפרשיות הנ"ל עם התפילות ויהי רצון לפניהן ולאחריהן כנ"ל, ויוסיפו ללמוד הסוגיא בסוטה מ"א עם רש"י ותוספות והרמב"ם, כל אחד כפי כחו, ותלמידי חכמים שתורתם אומנותם ידרשו ויפלפלו כפי כחם. וביום שני של חול המועד יתאספו מכל הארץ במקוב ידוע בעיר הקדש בעיר העתיקה ורבנים גדולי תורה ידרשו מעל

ב"ה העליה לרגל שהיא מצוה גם בזה"י^{*)} ויכריזו על שתיהן יחד.

השוכן בציון והבוחר ברושלים יזכנו לגאולה השלמה במהרה לקיים מצות הקהל מן התורה, אמן ואמן.

נאם יצחק אייזיק הלוי הרצוג

הוספות:

אבל קשה לע"ד להכניס כוונה זו ברמב"ם, וכוונת אותו הלשון נאמר בגמרא בקשר עם ראייה, כל שאינו בביאה אינו בהבאה ושם 'בודאי א"א' לפרש כפירוש. וכוונת הרמב"ם לדעת, פשוטה, שאמרה תורה בבוא כל ישראל ליראות, היינו שמי שראוי ליראות בעזרה חייב בהקהל, ומי שאינו ראוי פטור, וברור לי שזה מדרש חז"ל, ולע"ע עוד לא גיליתי מקומו. [ראה קרית ספר שם]. ומובן שיש לחלק בין צורפי נחשת וכדומה לטמאים לענין זה, ושטמאים אינם בכלל מי שאינו יכול לבוא עם כל ישראל, אע"פ שפורשים מהם מפני מגעם. והטמאים אינם פטורים מקרבן אלא מפני הדרשה של ובאתם שמה וגו', כל שאינו ראוי לביאה וכו' ולא מהדרשה של כל זכורך.

ולכאורה הדרשה הזאת אין לה מקום לענין טמא לפטור מראיה, שהרי ודאי שהוא פטור שהרי אינו יכול להכנס למחנה שכינה, ואין צריך אלא לפטור מקרבן, והוא ובאתם והבאתם, ואין פירכא על הפירוש הנ"ל, למה הוצרכו דרשא של ובאתם והבאתם, תפ"ל מכל זכורך, ואולם אין הדבר כך, שאם לא היה נאמר פטור על טמא הייתי מחייבו בקרבן ע"י שליח, שאז לא היה בגדר מי שהתורה פטרתו מן הראיה, אלא מי שנמנע ע"י איסור ידוע מקיום המצוה ועדיין יכול לקיים מצות הקרבן, אבל אם הייתי פוטרו מכל זכורך כבר היה פטור לגמרי ולא היה מקום לקרבן. וא"כ אם כדברי הרב הגרש"ד שליט"א [זצ"ל] למה הוצרכו לדרשא דובאת והבאת, תפ"ל מכל זכורך, וע"כ שטמא איננו בכלל מי שאינו ראוי לעלות עם כל זכורך, ועדיין יש מקום לפלפל וההכרח לקצר.

דתי זכר למצוה היקרה הזאת עפ"י הקיום הכלליים שהתוית, באופן שלא יקרא מי שהוא מעל בימה במקום המלך אותן הפרשיות שהיה המלך קורא. בכל אופן לא נעשה הפגנה גדולה כזאת בלי רשיון הממשלה. ואולם עם זכר זה נכפול

(א) אם להנהיג שביום הקהל יתקעו כהנים בחצוצרות, זכר למקדש, כדרך שהיו תוקעין אז בכל ירושלים, עדיין צריך עיון, ועוד לא באתי לידי החלטה בנקודה זו. ועיין תוספתא [פרק ז' מסוטה ברייתא ח'], אותו היום כהנים עומדים בגדרים ובפרצות וחצוצרות של זהב בידיהם, תוקעין ומריעין ותוקעין כל כהן שאין בידו חצוצרה אומרים דומה שאין הוא כהן. שכר גדול היה לאנשי ירושלים שמשכירין חצוצרות בדינר זהב.

(ב) והנה, ידידי הגאון רש"ד כהנא שליט"א [זצ"ל] העיר לי ע"פ על נקודה אחת שלכאורה היא מערערת את כל הבנין של עשיית זכר להקהל, והיא שהטמא פטור מהקהל, וכלשונו של הרמב"ם ז"ל [הלכות חגיגה פרק ג' הל' ב'], שנאמר בבוא כל ישראל ליראות וזה אינו ראוי לביאה, והרי אנו כולנו טמאים, ואמנם לדעתי אין זה מוכרח כלל, שאם היה בית המקדש קיים היה רוב הציבור יכול להטהר, ושפיר יש מקום לזכר, ואם כדעתו, זכר לחגיגה לא נעשה, והתוס' ז"ל בפסחים קי"ד לא דנו אלא בחל בשבת, אבל לא משום טומאה, וע"כ כדברים הנ"ל, והבן, ועוד אני נזכר ששמעתי מפיו שליט"א פירוש בדברי הרמב"ם הנ"ל, שנאמר בבוא כל ישראל ליראות, וזה אינו ראוי לביאה" מפני שהעולים פורשים ממנו וכהא דאינו ראוי לעלות עם כל זכורך. [ראה תשובת הגאון רש"ד כהנא זצ"ל קובץ הקהל תש"ו בעריכת הרב בנימין רבינוביץ תאומים שליט"א].

ואמנם דבר חכמה אמר, ועלה בדעתי כעין ראייה מירושלמי 'שקלים פ"ו הלכה א', יעויין שם בהגהות הגר"א ז"ל, ואכ"מ.

הנ"ל

סימן נט

עוד על הקהל

(המבלה"ד). — לאחר קום מדינת ישראל הועלתה שוב הצעת חדוש מצות הקהל במועצת הרבנות הראשית בשנת תשי"ב. ומרן זצ"ל הביע דעתו והוסיף מדיליה על מה שכתב בקונטרס הקהל בשנת תש"ה בכותרת "עוד על הקהל" ובה הוא כותב בין השאר...

לענין המוסד

זהנה כבר בשנת תש"ה יצאה חוברת הקהל שבה נדפסו כמה מאמרים בחד"ת על ענין הקהל ובתוכה מאמר ממני. שם העליתי שיש למצוה זו תשלומין, ובדיעבד לא דווקא ביום השני של סכות. (או ביתר דיוק לאו דווקא במוצאי יום טוב ראשון של חג), וכבר בימי הבית היו מאחרין יום הקהל כשהל להיות בשבת, ועיין שם.

כהנים בחצוצרות

כבר בחוברת הג"ל העירותי, שצ"ע אם להנהיג שיעמדו כהנים בכל פינה בירושלים כמו שעשו בזמן הבית, להריע בחצוצרות כדי להקהיל את העם כמפורש בתוספתא. (סוטה פרק ז'). ואולם ברמב"ם כתוב סתם "תוקעין בחצוצרות" (פרק ג' מהלכות חגיגה הלכה ד') משמע בין כהנים בין ישראלים^(*). וכעת אינני רואה שום הפסד שיעשו זכר גם לזה, ואדרבה הדרת קדש הוא. ע"כ אני מציע שיעמידו מנגנים יראי שמים שיריעו בחצוצרות, במקומות ידועים בירושלים, ובמקומות הסמוכין להרציון. (וכבר נהגו בכל ישראל שמריעין בכלי זמר בחגיגת סיום ספר תורה, כמובן בימות החול).

הצעה לסדר היום

בהתאסף הקהל על הר ציון במקום המיועד לכך יעמוד איש עתי, מיועד לכך, ויקרא נוסח זה (בלי שם ומלכות). "ברוך שהחיינו וקיימנו לזמן הזה. הננו עושים זכר למצות הקהל שעשו אבותינו בזמן שבית המקדש היה קיים והננו

לומדים סדר הקהל ככתוב בספר משנה תורה לרבינו משה בן מיימון ז"ל, ויהי רצון מלפני אבינו שבשמים שנוכה במהרה לקיים מצות הקהל בכל דקדוקיה ופרטיה, בבית המקדש שייבנה במהרה בימינו^(*). ואז, קורא, הוא, או אחר, בקול רם כל הפרק השלישי בהלכות חגיגה. אח"כ מוציאים ספר תורה בטכס חגיגי ומעלים אותו על הבימה בשירה, (אך לא בכלים מפני טעם מובן), והקורא בתורה שהוא ג"כ צריך להיות מוכן מראש, לא יברך בבקר באותו היום ברכות התורה ויכוין שלא לצאת באהבה רבה, והוא יברך לא הברכות שמברכין על קריאת התורה בציבור, אלא ברכות התורה: אקב"ו לעסוק בדברי תורה, והערב נא וגו', ואשר בחר בנו וגו', (עיין משנה ברורה, ביאור הלכה, סימן מ"ז ד"ה פוטרת), ובכדי שיהא ניכר שאינו אלא זכר בעלמא, לא יקרא כל הסדר שהמלך היה קורא, אלא יקרא מתחלת ספר דברים על הסדר עד סוף פרשת שמע (דברים ו' פסוק ט'), ופסק. ומאותו הטעם הנ"ל, לא יאמר שבע הברכות שהמלך היה אומרם, אלא מחזירים ספר התורה לאה"ק, ומתפללים בחזרת הש"ץ תפלת מוסף (וידאגו לכך מקודם שיימצאו עכ"פ עשרה שלא התפללו עוד מוסף), ואח"כ קורא הש"ץ מזמורי תהלים הללו, פ"ד (מה ידידות וגו'), ק' (מזמור לתודה), קמ"ט, ק"ן.

יזהרו שיהא מקום תפלה מיוחד לנשים, ולא תהא ח"ו תערובת, כמו שנוהרו בזה בזמן המקדש ע"י "התיקון הגדול שעשו".

הרחמן הוא יחזיר לנו עבודת בית המקדש במהרה בימינו, ושם נעשה את כל סדר הקהל כמצווה עלינו מפי תוה"ק שבכתב ושבעל פה. אמן.

יצחק אייזיק הלוי הרצוג

ראש הרבנים לישראל

כל הנ"ל טעון הסכמת כ"ג במועצה המורחבת של הרבנות הראשית לישראל שליט"א.

(*) ראה "זכר למקדש" לגאון אדרת"ל זצ"ל עמוד מ"ו. — המבלה"ד.

סימן ס

המשך בענין הנ"ל

ברכת התורה במעמד הקהל
לגאון אחד

כונתי היתה טהורה בתכלית, לכבודה של תורתינו הקדושה והטהורה, שבמעמד חגיגי כזה, זכר להקהל בראש הר ציון, שהוא עצמו זכר למעמד הר סיני, כדברי רבינו הגדול הרמב"ם ז"ל, אין זה כבוד התורה שיקראו בה בלי שום ברכה, ואיני מבין למה חושש כ"ג שהקורא בתורה ישאר כ"כ זמן בלי ברכות התורה, [בהסתמך על דברי מרן זצ"ל לעיל, שהקורא בתורה לא יברך ברכת התורה בבקר כי אם בעת קריאתו בתורה באותו מעמד]. הלא כל המשך הזמן הוא מתפלת שחרית עד לקריאת, ומה מונע ממנו ללמד תורה בהרהור, והלא נפסק בשו"ע או"ח סימן מ"ז, שהמהרהר בדברי תורה אינו צריך לברך, ומה בכך אם פעם אחת לשבע שנים לא נחמיר כהגרא [הסובר שהמהרהר בד"ת גמי צריך לברך] ומשום כבוד התורה, ואם כי כדאים הם גאוני וצדיקי גליצא לסמוך עליהם לענין הקריאה בלא ברכה^(*), מכ"מ במעמד חגיגי כזה, כבוד התורה הוא שיברכו ישראל עליה, וע"כ המצאתי דבר זה.

אך אני נמלך בי עכשיו, שאפשר לתקן שיברך ממש לפניו ולאחריה, כדרך שהקורא בציבור מברך, אלא בצורה של לימוד תושבע"פ. היינו כיתחיל לקרוא ברמב"ם פרק י"ב (מהלכות תפלה) "משה רבינו תיקן להם לישראל וכו'" עד הלכה ה' והיא בכלל, כל אחד וכו', ואח"כ כל אחד וכו', ואח"כ אומר ברכו את ה' המברך וכל העם עונים ברוך ה' המברך לעולם ועד וחוזר ומברך ברוך וכו', ומתחיל לקרוא בתורה וקורא עד הסוף וגולל הספר, ושוב חוזר לפנים ספר הרכב"ם וקורא בו "ומברך ברוך אתה וכו'" נותן התורה.

אך אני נמלך בי עכשיו, שאפשר לתקן שיברך ממש לפניו ולאחריה, כדרך שהקורא בציבור מברך, אלא בצורה של לימוד תושבע"פ. היינו כיתחיל לקרוא ברמב"ם פרק י"ב (מהלכות תפלה) "משה רבינו תיקן להם לישראל וכו'" עד הלכה ה' והיא בכלל, כל אחד וכו', ואח"כ כל אחד וכו', ואח"כ אומר ברכו את ה' המברך וכל העם עונים ברוך ה' המברך לעולם ועד וחוזר ומברך ברוך וכו', ומתחיל לקרוא בתורה וקורא עד הסוף וגולל הספר, ושוב חוזר לפנים ספר הרכב"ם וקורא בו "ומברך ברוך אתה וכו'" נותן התורה.

ועוד נ"ל, שבעצם הדבר יש ספק, שמא צריך לברך על כל קריאה בס"ת בציבור, אלא שגאוני וצדיקי גליצא, מכ"מ הנהיגו לקרוא בס"ת — משום חיוב הדבר — בלי ברכה, אבל מידי ספק לא יצא. ועיין בשו"ת עמק הלכה להגאון ר' יהושע האדמו"ר מדוויקוב ז"ל, [שו"ת בית אבי"ו סי' כ"ד], אבל ספק יש, וגם עכ"פ ספק שמא הלכה כהעב"ץ ז"ל. ובס"ס לחיובא ודאי שמברכין, ואל תשיבני מפסקו של החיי אדם ז"ל בכלל ה' סעיף ו' [שפסק שם וז"ל: נ"ל דאפי' יש ס"ס להצריך ברכה כגון ספק אכל כוית או לא, ואת"ל לא אכל שמא הלכה דעל בריה אפילו פחות מכוית מברכין כדלקמן כלל נ"ט, אפי"ה ספק ברכות להקל עכ"ל], שלא כתב אלא מדעתו, בלשון "נ"ל", ואין לו ראיה, ולענ"ד שבס"ס לחיובא ודאי מברכין, ויש גם לחלק מפסקו של החיי אדם ז"ל.

ואולם אינני אומר קבלו דעת, אלא כהדבר יבא לפני המועצה המורחבת שתזמן לשט קביעת סדר הזכר להקהל, וכאשר יוחלט ברוב דיעות כן יקוב.

הנ"ל

(*) ראה שו"ת סי' דכ"ח, וראה מהרש"א ברכות דף ל"ג. — המבטלה.

(*) כונתי מרן זצ"ל, כי בקהלות גליצא שבהם כיהנו גאוני עולם, נהגו כליל להשענא רבא להוציא ס"ת ולקרוא מתוכה את כל משנה תורה בלי ברכות לפניו ולאחריה. — המבטלה.